

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

ТОФАНЮК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 332.1:336.132.11(477)

**ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ ШЛЯХОМ
ЗМЕНШЕННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

**Спеціальність: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків-2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (м. Харків).

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Ткаченко Юрій Володимирович,

Державний інститут підготовки кадрів (м. Київ), ректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Дейнека Олександр Георгійович,

Українська державна академія залізничного транспорту,
завідувач кафедри «Менеджмент на транспорті»;

кандидат економічних наук, доцент

Безугла Вікторія Олександрівна,

Кременчуцький державний університет імені Михайла
Остроградського,
доцент кафедри фінансів і кредиту.

Захист дисертації відбудеться «__»__2010 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 у Харківській національній академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12, у залі засідань Вченої ради академії.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розіслано «__»__2010 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т.В. Момот

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Подолання депресивності просторового розвитку та децентралізація соціально-економічних відносин між державою і регіонами є особливо актуальними у період економічної кризи.

Економічний розвиток України характеризується значними розривами у рівнях соціально-економічного стану регіонів, що пов'язане з поглибленням їх депресивності. Тому одним із пріоритетних завдань державної регіональної політики України є зменшення нерівності соціально-економічного розвитку шляхом здійснення бюджетного регулювання на основі визначення регіонів, які потребують стимулювання.

Проблеми розвитку регіонів та зміцнення їх ресурсної бази розглядають у своїх роботах багато вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Барнз, Л. Ледебур, Р. Масгрейв, нобелівські лауреати Дж. Б'юкенен, П. Самуельсон, Дж. Стігліц висвітлюють питання економічного розвитку регіонів та формування їх фіскальної політики; М.П. Бутко, Б.М. Данилишин, В.Ю. Керецман, О.Б. Коротич, Т.Г. Розанова, В.І. Торкатюк, Л.Г. Чернюк розглядають теоретико-методологічні основи забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України; П.Т. Бубенко, З.С. Варналій, О.Г. Гранберг, А.П. Голиков, О.Г. Дейнека, В.П. Решетило досліджують сутність регіональної політики та її роль у державному розвитку; Ф.Д. Заставний, М.І. Карлін, Л.М. Немець, А.О. Полинєв, О.Г. Топчієв, Я.В. Шевчук вивчають тенденції поглиблення регіональних диспропорцій та заходи щодо їх подолання; В.М. Геєць, З.В. Герасимчук, Т.В. Грицюк, І.Г. Лук'яненко, І.О. Луніна, Л.О. Петкова, В.В. Пилипів, О.С. Пчелінцев, Л.Л. Тарангул, Л.М. Шутенко, І.Я. Чугунов приділяють увагу вдосконаленню фінансових механізмів регулювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Незважаючи на опрацьованість питань формування політики регіонального розвитку та регулювання фінансових відносин держави і регіонів, недостатньо дослідженими й узагальненими в науковій літературі залишаються питання забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів шляхом удосконалення процесів міжрегіонального перерозподілу бюджетних коштів в умовах значних диспропорцій розвитку.

Актуальність та необхідність вирішення представлених проблем зумовили вибір теми й основних завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст і напрямок досліджень, виконаних у дисертаційній роботі спрямовані на вирішення завдань, поставлених у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р., Постанові Верховної Ради України «Щодо стану та перспективи депресивних регіонів, міст та селищ України» від 15.05.2003 р.,

Указі Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. Дисертацію виконано відповідно тематики держбюджетних науково-дослідних робіт Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», тематичних планів Міністерства освіти і науки України, зокрема «Оптимізація внутрішньофірмового фінансового планування на підприємствах наукомісткого виробництва» (номер державної реєстрації 0106U001066 від 01.01.2006 р.). Автором особисто було розроблено підходи до визначення проблемних регіонів, удосконалення міжрегіонального розподілу бюджетних коштів та встановлення залежності регіональної потреби у трансфертах від показників фінансової стійкості регіонів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів на основі подолання їх депресивності.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких *завдань*:

- обґрунтувати заходи регіональної політики у стимулюванні розвитку регіонів, уточнити поняття «проблемний регіон», здійснити аналіз зарубіжного досвіду управління регіональним розвитком;
- систематизувати методи оптимізації для застосування у регулюванні розвитку проблемних регіонів;
- проаналізувати масштаби диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів країни і визначити особливості використання оцінки податкоспроможності регіонів;
- дослідити існуючі підходи до визначення стану соціально-економічного розвитку регіонів та вдосконалити методичний підхід до визначення проблемних регіонів, урахувавши їх бюджетну забезпеченість;
- розробити організаційно-економічний механізм оптимізації бюджетного регулювання регіонального розвитку;
- удосконалити процес міжрегіонального розподілу бюджетних коштів з метою оптимізації соціально-економічних відносин між державою і регіонами;
- оцінити вплив показників фінансової стійкості регіону на його потребу у трансфертах.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процес соціально-економічного розвитку регіонів України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади подолання депресивності територіального розвитку в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувались загальнонаукові й спеціальні методи: *методи теоретичного узагальнення та системного аналізу* – для розробки організаційно-економічного механізму оптимізації бюджетного регулювання регіонального розвитку;

структурно-функціональні методи – для розкриття основних характеристик соціально-економічного розвитку регіонів; *порівняльний аналіз* – при вивченні вітчизняного й зарубіжного досвіду; *економіко-статистичні* – для аналізу динаміки процесів подолання диспропорцій регіонального розвитку; *факторний аналіз* – для побудови математичної моделі залежності потреби регіонів у трансфертах від рівня їх фінансової стійкості; *кореляційний аналіз* – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між чинниками регіонального розвитку; *експертний метод* – для визначення показників, що характеризують соціально-економічний стан і бюджетну забезпеченість регіонів; *лінійне програмування* – для вдосконалення міжрегіонального розподілу бюджетних коштів на основі розв'язання транспортної задачі; *графічний* – для наочного подання результатів дослідження у динаміці та схематичного представлення теоретичних і практичних положень дисертаційної роботи.

Інформаційною базою є законодавчі й нормативні документи, що регламентують діяльність державних, регіональних і місцевих органів влади щодо забезпечення соціально-економічного розвитку територій України, аналітичні й статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, праці науковців і матеріали науково-практичних конференцій та семінарів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні комплексу теоретичних і методичних положень щодо бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Основні наукові результати полягають у наступному:

удосконалено:

рейтингову оцінку ступеня розвитку регіонів, яка, на відміну від існуючих, ураховує регіональні критерії соціально-економічного стану (валовий регіональний продукт, доходи населення, капітальні інвестиції, роздрібний товарооборот підприємств, валову додану вартість, рівень заробітної плати, рівень безробіття, індекс інфляції) і бюджетної забезпеченості (власні доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, трансферти, кошти, що передаються в державний бюджет із місцевих бюджетів), за якими регіонам пропонується надавати статус проблемних;

процес міжрегіонального розподілу бюджетних ресурсів, що, на відміну від відомих, базується на розв'язанні транспортної задачі за критерієм рейтингової оцінки стану розвитку регіонів, визначає напрями міжрегіонального руху коштів, оптимізує соціально-економічні відносини між державою і регіонами, ураховує міжрегіональні економіко-географічні зв'язки;

механізм перерозподілу бюджетних коштів в умовах значних міжрегіональних диспропорцій розвитку, який, на відміну від існуючих, відображає залежність потреби регіону у трансфертах від його фінансової

стійкості, що характеризується величиною доходів населення регіону після оподаткування та обсягом бюджетних видатків у регіоні;

дістали подальшого розвитку:

визначення поняття «проблемний регіон», яке, на відміну від існуючих, передбачає, що такий регіон містить у собі депресивні території та, незважаючи на отримання державної допомоги, лишається на низькому рівні соціально-економічного розвитку і бюджетної забезпеченості порівняно з іншими дотаційними регіонами та потребує першочергового стимулювання на шляху до зменшення диспропорцій регіонального розвитку;

шляхи зменшення диспропорцій регіонального розвитку, що передбачають застосування методів оптимізації бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів для подолання їх депресивності, а саме: визначення проблемних регіонів, оптимізацію системи міжбюджетних відносин за допомогою організаційно-економічного механізму, складання оптимального плану міжрегіонального розподілу бюджетних коштів, встановлення впливу показників фінансової стійкості регіону на обсяги необхідних трансфертів;

організаційно-економічний механізм оптимізації бюджетного регулювання регіонального розвитку, що на відміну від існуючих, ґрунтується на створенні сприятливих умов для пріоритетного розвитку розвинених регіонів при недопущенні подальшого зростання міжрегіональних диспропорцій шляхом оздоровлення бюджетної та соціально-економічної сфери регіонального розвитку та створення умов для пошуку резервів фінансових ресурсів у регіонах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому що використання запропонованих у дослідженні методичних та практичних рекомендацій, підходів і алгоритмів розрахунків сприятиме підвищенню ефективності діяльності регіональних і місцевих органів влади, розкриває вплив бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток регіону, має практичне значення у процесі вдосконалення міжрегіонального розподілу бюджетних коштів. Запропоновані у дисертаційній роботі розробки, що мають прикладний характер, упроваджено у фінансовому управлінні виконавчого комітету Мелітопольської міської ради в Запорізькій області (довідка № 409 від 22.07.2009 р.), у Головному управлінні економіки Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 03/10-1598 від 26.08.2009 р.), у Фінансовому управлінні Київської районної у місті Харкові ради (довідка № 1-18/482 від 24.09.2009 р.). Окремі положення дисертаційного дослідження використовуються при проведенні лекцій та практичних занять із дисциплін «Місцеві фінанси», «Фінанси», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Податкова система» кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій автором особисто розроблено теоретико-методичні положення і прикладні рекомендації щодо забезпечення регіонального розвитку шляхом оптимізації його бюджетного регулювання. Висновки й результати дисертації автор сформулював і одержав самостійно і виклав у наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті положення та ідеї, що є результатом особистих досліджень здобувача. Особистий внесок здобувача в цих роботах зазначений в авторефераті в переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаних досліджень доповідались на міжнародній науково-технічній конференції «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні – ІКТМ-2004» (Харків, 2004 р.); Final International Scientifically-practical Conference «The Science: theory and practice. Economic sciences. Praha: Publishing House «Education and Science», (Prague, Czechia – Dnepropetrovsk, Ukraine – Belgorod, Russian, 2005); міжнародній науково-технічній конференції «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні – ІКТМ-2005» (Харків, 2005 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика економіки і підприємництва» (Алушта, 2006 р.); міжнародній науково-технічній конференції «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні – ІКТМ-2006» (Харків, 2006 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика економіки і підприємництва» (Алушта, 2007 р.); міжнародній науково-технічній конференції «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні – ІКТМ-2007» (Харків, 2007 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Вплив бюджетно-податкової політики на соціально-економічний розвиток регіону» (Херсон, 2009 р.).

Публікації. Основні положення і найважливіші результати дисертаційної роботи опубліковані автором самостійно й у співавторстві в 20 наукових працях, серед яких особисто автору належить 4,09 ум.-друк. арк., у тому числі: 11 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття в інших виданнях, 8 матеріалів і тез доповідей та виступів на конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів та висновків, викладених на 178 стор. комп'ютерного тексту, у тому числі 41 таблиця, 18 рисунків. Список використаних джерел містить 198 найменувань, 11 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформовано його завдання, відображено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – **«Теоретико-методичні засади забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів»** – визначено пріоритетні напрями державної регіональної політики, уточнено зміст поняття «проблемний регіон»; досліджено процес регулювання регіонального розвитку через систему міжбюджетних відносин, доведено необхідність застосування методів оптимізації у подоланні депресивності просторового розвитку; проведено аналіз соціально-економічних показників, що характеризують стан розвитку регіонів; узагальнено основні принципи міжнародної практики управління регіональним розвитком.

На основі узагальнення теоретико-методичних підходів, встановлена відсутність єдиного погляду дослідників на визначення сутності поняття «проблемний регіон». Автором запропоновано визначати проблемний регіон як регіон, стан розвитку якого за відповідний період часу є на рівні, нижчому, ніж у середньому по країні, що зумовлено наявністю в такому регіоні депресивних територій. Для визначення рівня розвитку регіонів при цьому застосовується інтегральний показник соціально-економічного стану і бюджетної забезпеченості та критерії групування регіонів. Проблемний регіон, отримуючи допомогу з боку держави та за рахунок розвинених регіонів, на відміну від інших регіонів, які також отримують фінансове стимулювання, лишається на низькому рівні соціально-економічного розвитку, що зрештою істотно стримує комплексний розвиток регіонів і країни в цілому.

Для підвищення соціально-економічного розвитку регіонів і подолання депресивності їх стану в роботі пропонується застосовувати методи оптимізації у регулюванні соціально-економічного розвитку регіонів (рис. 1.), що дозволяють зробити: докладний аналіз стану розвитку регіонів і визначити, які з них відносяться до проблемних; оптимізувати систему бюджетного регулювання регіонального розвитку за допомогою організаційно-економічного механізму; визначити оптимальний план міжрегіонального розподілу бюджетних коштів; знайти рівень залежності потреби регіонів у трансфертах від їх фінансової стійкості.

Розглянуто систему показників, за якими визначаються рейтинги розвитку регіонів (табл.1.) та встановлено, що у вітчизняній економічній літературі відсутній спільний погляд науковців на перелік показників, які характеризують стан соціально-економічного розвитку регіонів, на критерії віднесення регіонів

до відповідних груп розвитку і методики обробки даних, що використовуються для аналізу.

Рис.1. Схема застосування методів оптимізації у регулюванні соціально-економічного розвитку регіонів

Таблиця 1.

Порівняльний перелік показників соціально-економічного розвитку регіонів, що використовується у науковій літературі

Автор	ВДВ	ВРП	Експорт і імпорт товарів	Роздрібний товарообіг підприємств	Природний приріст населення	Доходи і витрати населення	Інвестиції в основний капітал	Доходи і видатки місцевих бюджетів	Офіційні трансфери	Середня заробітна плата	Кредити, надані банками в економіку	Рівень безробіття	Індекс споживчих цін	Критерій групування регіонів за рівнем розвитку
Бодров М.П.	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+
Бутко М.П.	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-
Геєць В.М.	-	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+
Герасимчук З.В.	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+
Зайцева Л.М.	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+
Заставний Ф.Д.	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	+
Карліна М.І.	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+
Пепа Т.В.	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+
Петкова Л.О.	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+
Полинєв А.О.	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+
Тарангул Л.Л.	+	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+
Топчієв О.Г.	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+
Уманець Т.В.	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-
Шевчук Я.В.	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+

У другому розділі – «Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів України» – проаналізовано сучасний стан соціально-економічного розвитку

регіонів; розглядаються особливості бюджетного регулювання регіонального розвитку; запропоновано підхід до визначення проблемних регіонів як одного з напрямів оптимізації бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Для визначення сучасного стану соціально-економічного розвитку регіонів у роботі розглянуто адміністративно-територіальний устрій країни в регіональному розрізі. За результатом аналізу встановлено, що за останні роки у цілому по Україні та в більшості її регіонів відбулося поглиблення міжрегіональних диспропорцій розвитку як в соціальному та економічному, так і демографічному сенсі.

У результаті дослідження сутності бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів сформовано його класифікацію, визначено алгоритм міжрегіонального перерозподілу бюджетних коштів, розраховано індекс відносної податкоспроможності по регіонах (рис.2.). Виявлено, що регіони з вищою, ніж у середньому по країні податкоспроможністю (більше одиниці) також є дотаційними.

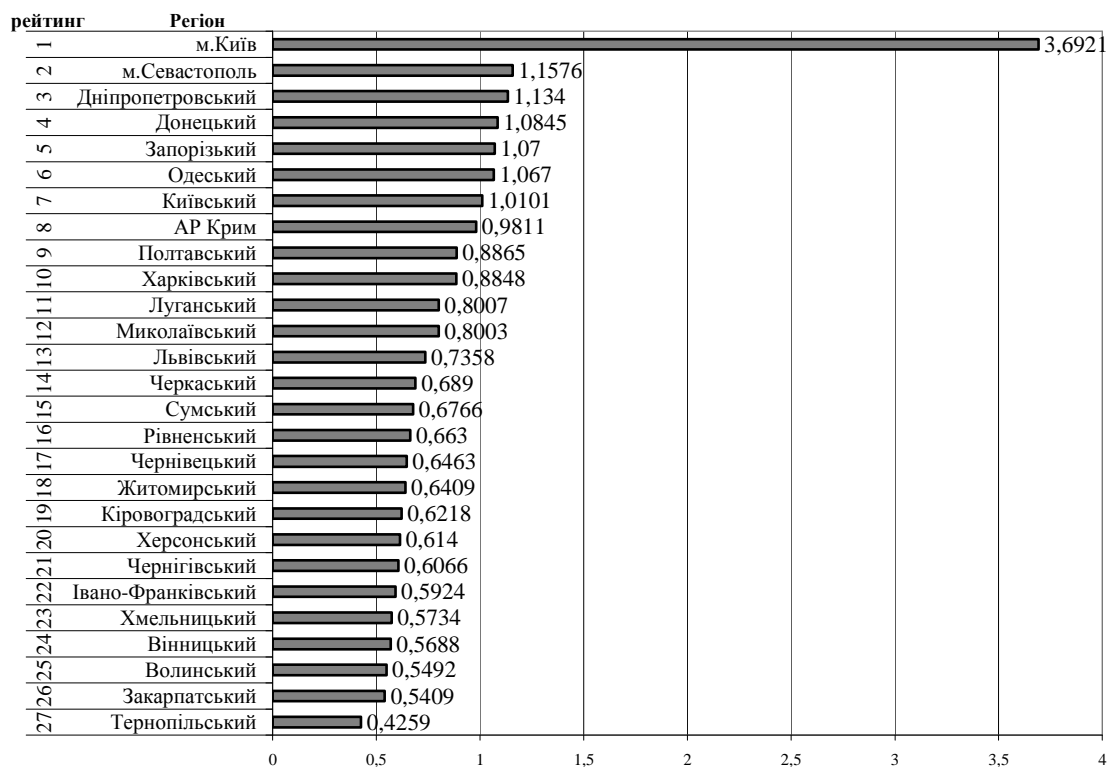
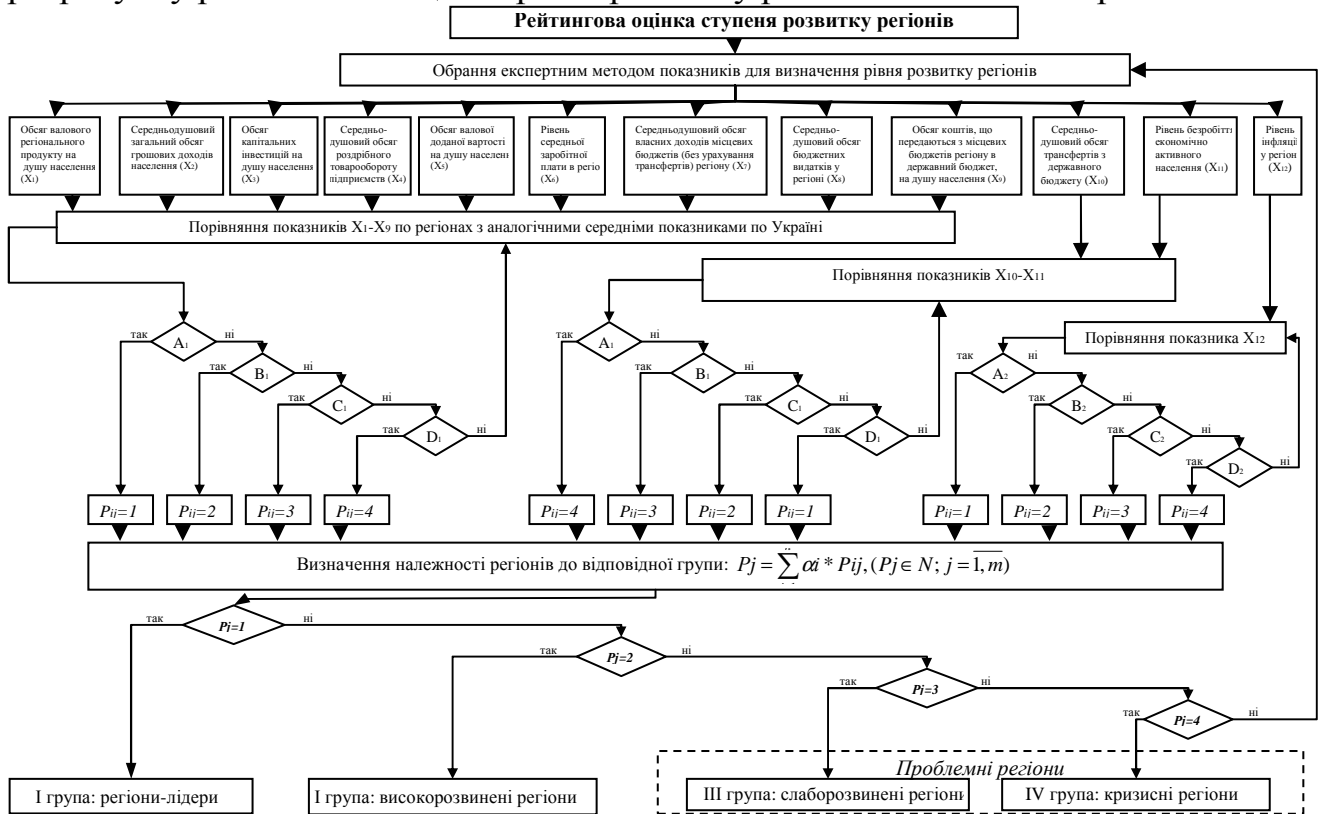

Рис. 2. Розподіл регіонів України за індексом відносної податкоспроможності

Встановлено, що після бюджетного регулювання істотно змінюється рейтинг регіонів за рівнем доходів місцевих бюджетів на душу населення: Харківська область до надання трансфертів займала 7-е місце, після надання – 11-е, Луганська область з 9-го місця перемістилась на 22-е, Сумська область з 13-го на 23-е. І навпаки, такі області, як Черкаська, Житомирська і Волинська змінили рейтинг з 12-го на 3-й, з 16-го на 8-й, з 23-го на 14-й відповідно. Отже,

застосування існуючих методів бюджетного регулювання істотно змінює рейтинг бюджетної забезпеченості регіонів, що супроводжується виникненням штучної дотаційності економічно розвинутих регіонів.

У роботі запропоновано підхід до визначення проблемних регіонів за допомогою експертного методу обрання показників і рейтингової оцінки ступеня розвитку регіонів на основі 12-ти показників, що характеризують їх соціально-економічний розвиток і бюджетну забезпеченість. Алгоритм розрахунку рейтингової оцінки рівня розвитку регіонів показано на рис. 3.

Позначення: $A_1 - X_{ij} \geq 100\% \bar{X}_i$; $B_1 - 85\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 100\% \bar{X}_i$; $C_1 - 70\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 85\% \bar{X}_i$; $D_1 - X_{ij} < 70\% \bar{X}_i$; $A_2 - X_{ij} < 90\% \bar{X}_i$; $B_2 - 90\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 95\% \bar{X}_i$; $C_2 - 95\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 100\% \bar{X}_i$; $D_2 - X_{ij} \geq 100\% \bar{X}_i$.

Рис. 3. Алгоритм розрахунку рейтингової оцінки ступеня розвитку регіонів

Інтегральну рейтингову оцінку соціально-економічного розвитку регіонів, ураховуючи їх бюджетну забезпеченість пропонується визначити за формулою:

$$P_j = \sum_{i=1}^n \alpha_i * P_{ij}, (P_j \in N; j = \overline{1, m}), \quad (1)$$

де P_j – значення рейтингової оцінки j -го регіону;

α_i – вагомість i -го показника;

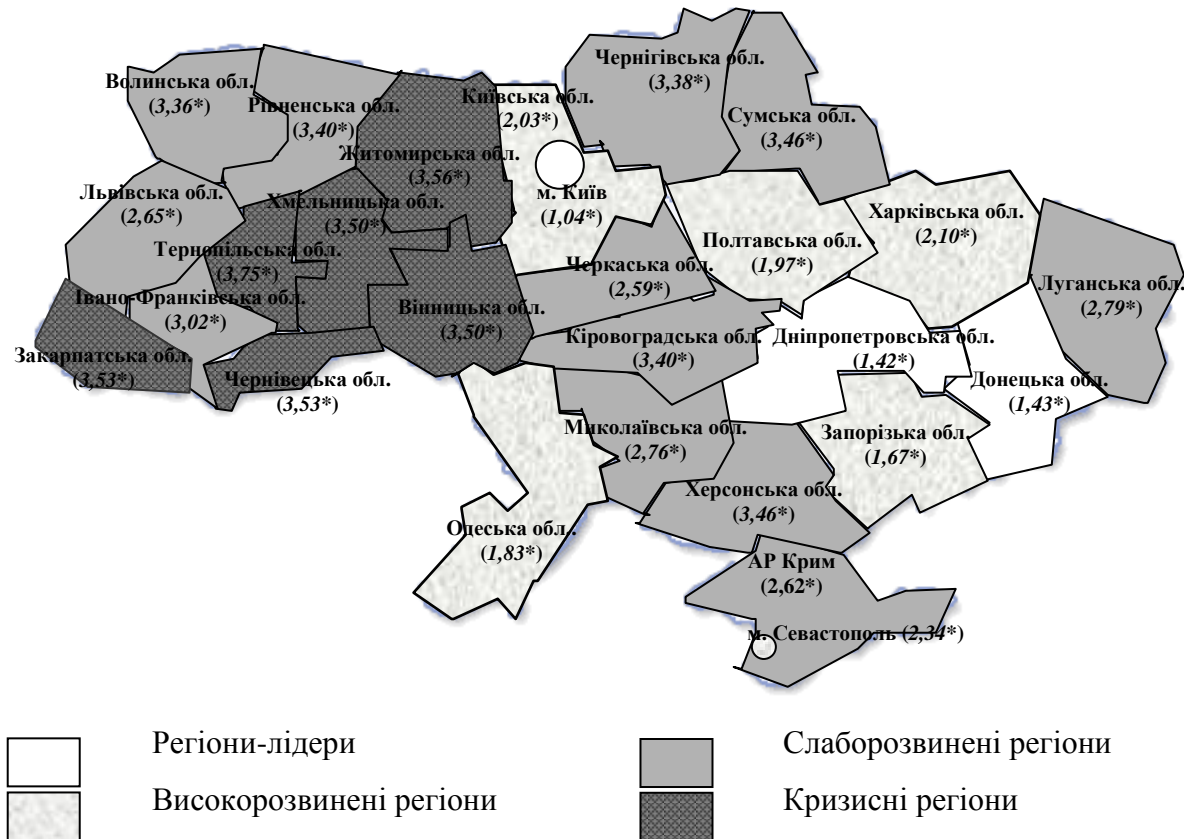
P_{ij} – значення рейтингової оцінки j -го регіону за i -м показником;

n – показники, на основі яких проводиться дослідження ($n = 12$);

m – регіони, що досліджуються ($m = 27$).

Для рейтингової оцінки регіону за кожним показником (P_{ij}) порівняно значення показників за кожним регіоном (X_{ij}) з аналогічним середнім

показником по Україні ($\bar{Xi}$), що дозволило виділити 4 групи регіонів: регіони-лідери, високорозвинені, слаборозвинені і кризисні регіони (рис.4.). У роботі до проблемних регіонів пропонується віднести слаборозвинені і кризисні регіони як регіони, що характеризуються депресивним станом розвитку.

* – значення рейтингової оцінки

Рис. 4. Територіальний розподіл регіонів за рейтинговою оцінкою соціально-економічного стану і бюджетної забезпеченості

Запропонований підхід до оцінки соціально-економічного стану і бюджетної забезпеченості регіонів дає змогу визначення пріоритетного напрямку фінансової допомоги при розрахунку і розподілі бюджетних ресурсів, що є одним зі шляхів подолання соціально-економічних диспропорцій та депресивності проблемних регіонів країни через удосконалення бюджетного регулювання регіонального розвитку.

У третьому розділі – «Удосконалення бюджетного регулювання розвитку регіонів України» – обґрунтовано підхід до вдосконалення бюджетного регулювання регіонального розвитку через організаційно-економічний механізм; запропоновано підхід до оптимізації міжрегіонального розподілу бюджетних коштів; розроблено підхід до визначення впливу показників фінансової стійкості регіонів на їх потребу у трансфертах.

Для усунення значних диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів і формування в регіонах додаткових резервів бюджетних коштів у

роботі пропонується застосовувати організаційно-економічний механізм оптимізації бюджетного регулювання регіонального розвитку, що передбачає пріоритетний розвиток регіонів-лідерів і високорозвинених регіонів та надання державної допомоги проблемним регіонам шляхом оздоровлення бюджетної та соціально-економічної сфери регіонального розвитку (рис.5.).

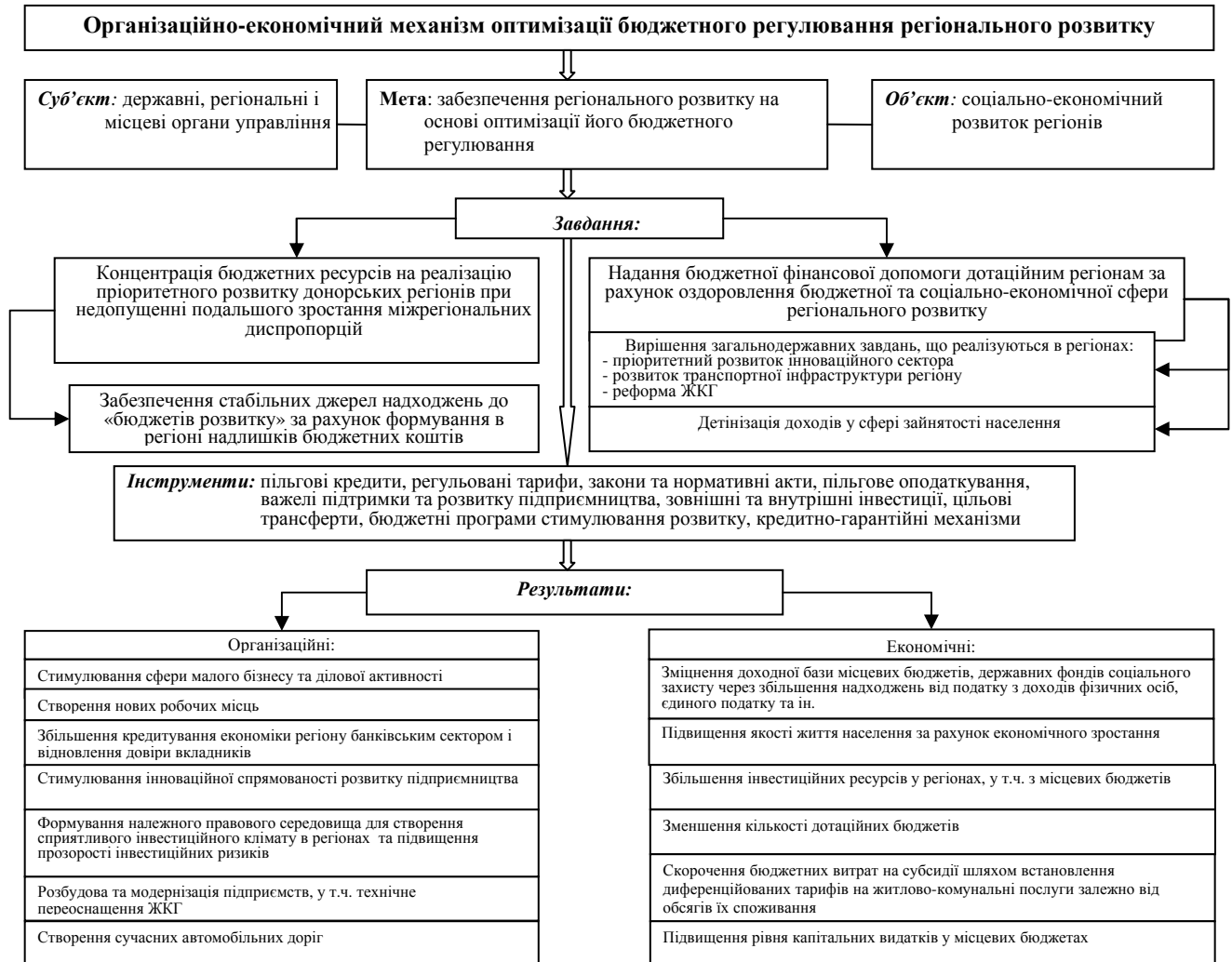

Рис.5. Схема організаційно-економічного механізму оптимізації бюджетного регулювання регіонального розвитку

Сформовано транспортну задачу для міжрегіонального перерозподілу бюджетних коштів за критерієм рейтингової оцінки стану розвитку регіонів (див. рис.4.). Постачальниками виступають регіони, що сплачують податок на прибуток, донорські регіони і держава, яка надає допомогу дотаційним регіонам. Споживачами є регіони, що потребують сторонньої фінансової допомоги. Для побудови початкового плану, регіони-споживачі поділено на основі розміщення економіко-географічних районів по території країни.

За допомогою сформованого алгоритму визначення оптимального плану міжрегіонального розподілу коштів (рис.6.), у роботі проведено перевірку на оптимальність побудованого початкового плану розподілу коштів методом

потенціалів і здійснено поліпшення 5-ти нових проміжних планів до отримання оптимального плану міжрегіонального розподілу бюджетних ресурсів.

Позначення: P_{ij} – ранг клітини; P_i – інтегральна рейтингова оцінка регіону-постачальника; P_j – інтегральна рейтингова оцінка регіону-споживача; u_i – потенціал регіону-постачальника або держави, що надає трансферти; v_j – потенціал регіону-споживача; δs – різниця розходження між рангом і сумою потенціалів; z – кількість клітин, що не виконують умову $u_i + v_j < P_{ij}$; $|\max \delta s|$ – найбільше значення δs .

Рис. 6. Алгоритм визначення оптимального плану міжрегіонального розподілу бюджетних ресурсів

У результаті дослідження зіставлено оптимальний план розподілу коштів між економіко-географічними районами і рейтингом соціально-економічного розвитку регіонів і визначено, що регіонами-постачальниками є регіони-лідери. Трансферти з держбюджету отримують кризові регіони як проблемні регіони з найбільш депресивним станом розвитку. Високорозвинені регіони отримують кошти з усіх регіонів-постачальників. У слаборозвинені регіони, що також є проблемними, кошти надходять більшою частиною з м. Києва і частково з Дніпропетровської області.

У роботі на основі факторного та регресійного аналізу розроблено підхід до визначення залежності потреби регіону у трансфертах від показників його фінансової стійкості – величини витрат регіональних бюджетів і величини доходів населення регіону після оподаткування як основного платника податків і зборів у місцеві бюджети регіонів:

$$\overline{TRi} = 1,0479 * \overline{Vi}^{1,1117} * (\overline{DNR} - \overline{Di})^{-0,1256}, \quad (2)$$

де $\overline{TRi}$ – середній за відповідний період обсяг фінансової допомоги, що одержує i -й регіон з державного бюджету;

$\overline{Vi}$ – середні за відповідний період видатки місцевих бюджетів i -го регіону (як показник, що відбиває рівень надання суспільних благ у регіоні);

$\overline{DNRi}$ – середня за відповідний період величина доходів населення у i -му регіоні;

$\overline{Di}$ – середня за відповідний період величина бюджетних доходів у i -му регіоні, не враховуючи трансферти;

i – кількість регіонів, що аналізуються ($i=27$).

Результати розрахунків отриманої моделі і коефіцієнтів еластичності дозволяють визначити, що при збільшенні доходів населення після оподаткування на один відсоток, потреба регіону у трансфертах зменшиться на 0,13%. Натомість, при відповідному збільшенні обсягів видатків регіональних бюджетів потреба у трансфертних ресурсах збільшиться на 1,11%. Отже, шляхом сприяння зростанню рівня доходів населення регіону після сплати податків можна зменшити ступінь дотаційності регіональних бюджетів.

На основі запропонованого підходу розраховано обсяг міжбюджетних трансфертів за кожним регіоном за 2006 – 2008 рр. для визначення напрямів його зміни (табл. 2.).

Залежно від ефективності здійснення видатків місцевими бюджетами у регіонах, ділової активності мешканців регіону, величини сплачених ними податків, за допомогою наведеного підходу регіон потенційно має право на отримання (або вилучення) додаткового обсягу міжбюджетних трансфертів у якості стимулювання його соціально-економічного розвитку.

Отримані результати розрахунків показали, що ранжування регіонів до і після перерозподілу доходів за допомогою представленого підходу стало більш згладженим. Регіони, які більше сплачують податків, отримують право на першочергове стимулювання соціально-економічного розвитку з боку держави у вигляді міжбюджетних трансфертів.

При порівнянні отриманих напрямів зміни обсягу потреби регіону у трансфертах з розподілом регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку на основі рейтингової оцінки встановлено: у регіонів-лідерів і високорозвинених регіонів спостерігається напрям зміни обсягу міжбюджетних

Таблиця 2.

**Напрями зміни величини обсягів міжбюджетних трансфертів по регіонах
України при застосуванні методичного підходу**

Регіони України	Фактичні обсяги трансфер- тів, млн. грн.	Обсяг трансфер- тів, розра- хований за методич- ним підходом, млн. грн.	Фактичні обсяги трансфер- тів, млн. грн.	Обсяг трансфер- тів, розра- хований за методич- ним підходом, млн. грн.	Фактичні обсяги трансфер- тів, млн. грн.	Обсяг трансфер- тів, розра- хований за методич- ним підходом, млн. грн.	Співвідношення розрахованого і фактичного обсягу трансфертів, %			Напрямок зміни обсягу трансфертів (↑ – збільшення, ↓ – зменшення)		
	2006		2007		2008		2006	2007	2008	2006	2007	2008
АР Крим*	1 563,54	1 927,74	2 051,43	2 519,70	2 724,65	3 333,37	123,3	122,8	122,3	↑	↑	↑
Вінницька*	1 526,03	1 293,80	1 937,11	1 636,86	2 530,99	2 130,72	84,8	84,5	84,2	↓	↓	↓
Волинська*	1 063,12	876,91	1 332,92	1 095,99	1 785,92	1 462,48	82,5	82,2	81,9	↓	↓	↓
Дніпропетровська	2 344,46	2 827,62	3 057,18	3 673,58	4 105,03	4 912,46	120,6	120,2	119,7	↑	↑	↑
Донецька	2 907,75	3 806,80	3 798,80	4 954,84	5 223,90	6 783,40	130,9	130,4	129,9	↑	↑	↑
Житомирська*	1 264,89	1 135,78	1 675,30	1 498,42	2 238,16	1 993,77	89,8	89,4	89,1	↓	↓	↓
Закарпатська*	1 225,62	1 032,57	1 546,30	1 298,53	2 048,40	1 713,44	84,2	84,0	83,6	↓	↓	↓
Запорізька	1 218,83	1 546,78	1 582,31	2 000,77	2 133,46	2 686,45	126,9	126,4	125,9	↑	↑	↑
Івано- Франківська*	1 286,53	1 118,43	1 652,64	1 431,69	2 252,46	1 942,90	86,9	86,6	86,3	↓	↓	↓
Київська	1 465,49	1 615,88	1 954,97	2 146,94	2 674,70	2 924,54	110,3	109,8	109,3	↑	↑	↑
Кіровоградська*	933,80	852,96	1 174,29	1 069,20	1 563,96	1 418,32	91,3	91,1	90,7	↓	↓	↓
Луганська*	1 568,47	1 706,85	2 057,32	2 230,37	2 831,05	3 055,53	108,8	108,4	107,9	↑	↑	↑
Львівська*	2 101,28	1 998,88	2 678,57	2 539,42	3 606,05	3 404,56	95,1	94,8	94,4	↓	↓	↓
Миколаївська*	943,75	998,67	1 219,58	1 285,95	1 647,08	1 729,45	105,8	105,4	105,0	↑	↑	↑
Одеська	1 541,91	2 005,97	2 002,32	2 595,47	2 700,80	3 486,27	130,1	129,6	129,1	↑	↑	↑
Полтавська	1 110,26	1 249,22	1 420,43	1 592,72	1 892,50	2 113,58	112,5	112,1	111,7	↑	↑	↑
Рівненська*	1 110,11	1 012,29	1 418,43	1 289,02	1 905,36	1 724,41	91,2	90,9	90,5	↓	↓	↓
Сумська*	931,94	900,60	1 212,95	1 167,86	1 606,38	1 540,61	96,6	96,3	95,9	↓	↓	↓
Тернопільська*	1 056,92	815,19	1 346,56	1 035,08	1 776,82	1 360,54	77,1	76,9	76,6	↓	↓	↓
Харківська	1 973,61	2 188,70	2 595,64	2 867,54	3 565,44	3 921,51	110,9	110,5	110,0	↑	↑	↑
Херсонська*	996,76	900,59	1 272,97	1 146,24	1 709,18	1 532,71	90,4	90,0	89,7	↓	↓	↓
Хмельницька*	1 317,04	1 103,84	1 684,18	1 406,70	2 230,56	1 855,77	83,8	83,5	83,2	↓	↓	↓
Черкаська*	1 417,96	1 218,65	1 806,16	1 547,05	2 430,59	2 073,29	85,9	85,7	85,3	↓	↓	↓
Чернівецька*	895,01	823,08	1 137,26	1 042,36	1 513,45	1 381,65	92,0	91,7	91,3	↓	↓	↓
Чернігівська*	991,33	905,42	1 225,05	1 115,59	1 617,86	1 467,59	91,3	91,1	90,7	↓	↓	↓
м. Київ	962,19	5 777,95	1 297,77	7 760,60	1 839,87	10 948,88	600,5	598,0	595,1	↑	↑	↑
м. Севастополь	311,04	413,85	419,76	556,17	570,32	752,44	133,1	132,5	131,9	↑	↑	↑

* – проблемні регіони

трансфертів до збільшення; у кризових регіонів, як найбільш проблемних, – до зменшення; серед слаборозвинених регіонів, що також є проблемними, тільки Автономна Республіка Крим, Луганська і Миколаївська області мають напрям зміни обсягу трансфертів до збільшення, решта – до зменшення.

Запропонований підхід надає можливість визначити обсяг і напрям зміни потреби регіону у трансфертах (збільшення або зменшення) залежно від зміни ділової активності населення в регіоні і величини видатків регіонального бюджету. Розраховані за представленим підходом обсяги трансфертів, що необхідні для вирівнювання просторового розвитку країни, зберігають стимули до соціально-економічного розвитку розвинених регіонів і передбачають надання необхідних фінансових ресурсів проблемним регіонам, а також згладжують ранжування регіонів до і після державного вирівнювання їх соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання теоретико-методичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів на основі подолання їх депресивності. У ході проведення дослідження отримано такі теоретичні і практичні результати:

1. У результаті узагальнення теоретико-методичних підходів до проблем регіонального розвитку виявлена відсутність спільного погляду науковців на тлумачення поняття «проблемний регіон». У роботі запропоновано уточнене формулювання цього поняття для визначення тих регіонів, що потребують першочергового стимулювання на шляху до зменшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. Обґрунтовано, що регіональний бюджет є індикатором соціально-економічного розвитку регіону та інструментом його стимулювання, і за допомогою бюджетного регулювання мають втілюватись першочергові заходи регіональної політики. На основі дослідження існуючого зарубіжного досвіду управління регіональним розвитком виявлено, що міжбюджетні відносини в усіх країнах є важливим засобом державного впливу на соціально-економічний розвиток регіонів та зменшення міжрегіональних диспропорцій.

2. Установлено, що для підвищення соціально-економічного розвитку регіонів і подолання їх депресивності виникає необхідність застосування наступних підходів до оптимізації міжрегіональних відмінностей у розвитку: рейтингова оцінка стану розвитку регіонів; організаційно-економічний механізм оптимізації бюджетного регулювання розвитку регіонів; міжрегіональний розподіл бюджетних ресурсів на основі вирішення транспортної задачі методами лінійного програмування; факторний аналіз у визначенні залежності ступеня дотаційності бюджетів регіонів від показників їх фінансової стійкості.

3. У результаті дослідження виявлено, що результатом диспропорцій розвитку соціально-економічного простору країни є неоднакова спроможність регіонів щодо забезпечення місцевого розвитку. Встановлено, що регіони з вищою, ніж в середньому по країні податкоспроможністю (Донецька, Запорізька, Київська, Одеська області, м. Севастополь), у яких відбувається формування частини коштів, спрямованих на підтримку проблемних регіонів, також є дотаційними. Крім того досліджено, що після бюджетного регулювання суттєво змінюється рейтинг регіонів за рівнем бюджетної забезпеченості, що свідчить про виникнення штучної дотаційності регіонів і зумовлює використання необ'єктивних чинників оцінки соціально-економічного розвитку регіонів.

4. На основі аналізу існуючих підходів до визначення стану соціально-економічного розвитку регіонів, виявлена відсутність спільного погляду науковців на перелік показників, що характеризують рівень регіонального розвитку та критерії віднесення регіонів до відповідних груп розвитку і методики обробки даних, що використовуються для аналізу. Розроблено підхід до визначення проблемних регіонів на основі виокремлення чотирьох груп, що поєднують регіони за рівнем їх розвитку. Для цього експертним методом обрано 12 показників, що характеризують соціально-економічний стан і бюджетну забезпеченість, та розраховано інтегральну рейтингову оцінку кожного регіону, що дозволило визначити належність до 1-ї групи (регіони-лідери) – 3 регіонів, до 2-ї групи (високорозвинені) – 6 регіонів, до 3-ї групи (слаборозвинені) – 12 регіонів, до 4-ї групи (кризисні) – 6 регіонів. До проблемних регіонів віднесені регіони 3-ї і 4-ї групи розвитку, як регіони, що характеризуються депресивним станом розвитку.

5. Запропоновано організаційно-економічний механізм оптимізації бюджетного регулювання регіонального розвитку, який, базуючись на принципах пріоритетного розвитку розвинених регіонів та підтримки дотаційних регіонів за рахунок оздоровлення бюджетної і соціально-економічної сфери регіонального розвитку, дозволяє створити умови для пошуку резервів фінансових ресурсів.

6. Розроблено підхід до міжрегіонального розподілу бюджетних коштів (податку на прибуток підприємств і міжбюджетних трансфертів) на основі розв'язання транспортної задачі методами лінійного програмування, що дозволило скласти оптимальний план цього розподілу. Зокрема визначено, що регіонами-постачальниками бюджетних коштів є регіони-лідери, решта регіонів – регіони-споживачі. Трансферти з держбюджету отримують тільки кризисні регіони як проблемні регіони з найбільш депресивним станом розвитку. Високорозвинені регіони отримують кошти з усіх регіонів-постачальників. Натомість, у слаборозвинені регіони кошти надходять переважно з м. Києва.

7. Розроблено авторський підхід, сутність якого полягає у визначенні залежності потреби регіону в трансфертах від його фінансової стійкості. Рівень фінансової стійкості регіону характеризується такими показниками: забезпеченість регіону власними бюджетними доходами, доходами населення і спроможністю регіону забезпечувати населення бюджетними видатками. За допомогою факторного та регресійного аналізу побудовано й перевірено на адекватність факторну модель залежності обраних показників. Установлені причинно-наслідкові зв'язки між обраними чинниками регіонального розвитку дозволяють здійснювати регулювання рівня дотаційності бюджетів регіонів.

Природно, що фінансово-економічні параметри необхідних змін, які наведені у дисертаційному дослідженні, зокрема, стосовно інституційних

перетворень у рамках оптимізації міжбюджетних фінансових відносин, запровадження алгоритмів подолання депресивного розвитку проблемних регіонів та стимулювання їхнього подальшого соціально-економічного розвитку, потребують окремої деталізації у руслі загальних макроекономічних параметрів розвитку фінансової та податкової системи держави та її регіонів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях:

1. Тофанюк О.В. Міжбюджетні відносини та перспективи формування місцевих бюджетів (на матеріалах бюджету м. Мелітополя) / О.В. Тофанюк // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 634. – С. 161–163.

2. Тофанюк О.В. Оцінка механізму розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів / О.В. Тофанюк // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк: ДонДУЕТ. – 2005. – №4 (28). – С. 209–216.

3. Тофанюк О.В. Реалізація економічної ефективності в системі міжбюджетних відносин / О.В. Тофанюк // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2006. – №1. – С. 18–24.

4. Тофанюк О.В. Особливості розвитку міжбюджетних відносин у фінансовій стабілізації регіонів України / О.В. Тофанюк // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. – К.: Техніка, 2006. – Випуск 70. – С. 117–121.

5. Тофанюк О.В. Оптимізація процесу взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами / О.В. Тофанюк // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 229: В 4-х т. – Т. II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 567 – 574.

6. Тофанюк О.В. Дослідження підходів до оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів / Т.В. Момот, О.В. Тофанюк // Економіка та управління підприємствами машинобудівельної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – №4 (4). – С. 41 – 52.

Особистий внесок: розглянуті питання регіонального розвитку в Україні, сформульовані напрями його оптимізації за допомогою бюджетного регулювання.

7. Тофанюк О.В. Методичні основи розробки критеріїв визначення депресивних регіонів / О.В. Тофанюк, Л.О. Черний // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. – К.: Техніка, 2008. – Випуск 83. – С. 185 – 194.

Особистий внесок: обґрунтовано підхід до розробки критерію визначення проблемних регіонів шляхом розподілу регіонів за їх бюджетним забезпеченням і соціально-економічним розвитком.

8. Тофанюк О.В. Методичні положення з оптимізації міжрегіональних бюджетних потоків в умовах депресивності просторового розвитку / О.В. Тофанюк // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 248: В 6-х т. – Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 668 – 676.

9. Тофанюк О.В. Обґрунтування підходів до застосування методів оптимізації у регулюванні соціально-економічного розвитку регіонів України / О.В. Тофанюк // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 63. Частина II. – Херсон: Айлант. 2009. – С. 115 – 120.

10. Тофанюк О.В. Основні аспекти застосування організаційно-економічних механізмів регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України / О.В. Тофанюк // Економічний простір: збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – № 28/1. – С. 31 – 36.

11. Тофанюк О.В. Підходи до уточнення сутності поняття «проблемний регіон» / О.В. Тофанюк // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 254: В 6-х т. – Т. V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 1161-1164.

Публікації в інших виданнях:

12. Тофанюк О.В. Вдосконалення розподілу дохідних джерел бюджетів між рівнями влади / О.В. Тофанюк // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції „Інформаційні комп’ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ 2004” – Харків: Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “ХАІ”, 2004. – С. 396.

13. Тофанюк О.В. Порядок формування механізму розрахунку трансфертів при організації міжбюджетних відносин / О.В. Тофанюк // Materials of Final International Scientifically-practical Conference «The Science: theory and practice. Economic sciences. Praha: Publishing House «Education and Science» s.r.o.; Prague, Czechia – Dnepropetrovsk, Ukraine – Belgorod, Russian. – 2005. – Vol 7. – P.10 – 12.

14. Тофанюк О.В. Оцінка економічної ефективності бюджетного вирівнювання / О.В. Тофанюк // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції „Інформаційні комп’ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ 2005” – Харків: Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “ХАІ”, 2005. – С. 420.

15. Тофанюк О.В. Регіональний розвиток України в умовах бюджетного вирівнювання / О.В. Тофанюк // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика економіки та підприємництва». – Алушта: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2006. – С. 112–113.

16. Тофанюк О.В. Оптимізація напрямів формування бюджетних ресурсів / О.В. Тофанюк // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції „Інформаційні комп’ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ 2006” – Харків: Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “ХАІ”, 2006. – С. 427.

17. Тофанюк О.В. Аспекти оптимізації розподілу податкових повноважень і фінансової допомоги між рівнями влади / О.В. Тофанюк // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика економіки та підприємництва». – Алушта: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2007. – С. 275 – 276.

18. Тофанюк О.В. Міжбюджетні відносини в економічній системі країни / О.В. Тофанюк // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції „Інформаційні комп'ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ 2007” – Харків: Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “ХАІ”, 2007. – С. 533 - 534.

19. Тофанюк О.В. Проблеми сучасного стану та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів / О.В. Тофанюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Вплив бюджетно-податкової політики на соціально-економічний розвиток регіону». – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – С. 134 – 137.

20. Тофанюк О.В. Формування доходів бюджетів місцевого самоврядування (за матеріалами бюджету м. Мелітополя) / О.В. Тофанюк // Вчені записки: Науковий журнал: Випуск 13: У 2-х томах. – Харків: ХІУ, 2004. – Т.2. – С. 425 – 430.

АНОТАЦІЯ

Тофанюк О.В. Подолання депресивності проблемних регіонів шляхом зменшення диспропорцій регіонального розвитку. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Харківська національна академія міського господарства, Харків, 2010.

Дисертаційна робота присвячена теоретичному обґрунтуванню та розробці методичних заходів для удосконалення бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів для подолання депресивності їх стану. У роботі викладено та узагальнено теоретичні положення щодо уточнення змісту поняття «проблемний регіон», обґрунтовано необхідність застосування методів оптимізації у регулюванні регіонального розвитку. Запропоновано підхід до визначення проблемних регіонів шляхом рейтингування регіонів за ознакою показників, що характеризують соціально-економічний стан і бюджетну забезпеченість регіонів. Розроблено організаційно-економічний механізм оптимізації бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Удосконалено процес міжрегіонального розподілу бюджетних коштів на основі розв'язання транспортної задачі за критерієм рейтингової оцінки стану розвитку регіонів. На основі обраних чинників впливу на розміри державної фінансової допомоги регіональним бюджетам, розроблено механізм перерозподілу

бюджетних коштів, що визначає залежність потреби регіону у трансфертах від його фінансової стійкості.

Ключові слова: проблемний регіон, регіональні бюджети, соціально-економічний розвиток, бюджетне регулювання, депресивний стан розвитку, оптимізація, критерій, рейтингова оцінка, міжрегіональний розподіл коштів.

АННОТАЦИЯ

Тофанюк О.В. Преодоление депрессивности проблемных регионов путем уменьшения диспропорций регионального развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие продуктивных сил и региональная экономика. – Харьковская национальная академия городского хозяйства, Харьков, 2010.

Диссертационная работа посвящена теоретическому обоснованию и разработке методических рекомендаций для усовершенствования бюджетного регулирования социально-экономического развития регионов для преодоления депрессивности их состояния. Одной из наиболее актуальных проблем в развитии экономики регионов является проблема преодоления депрессивности территориального развития с помощью бюджетного регулирования. В работе исследованы и обобщены теоретические положения относительно уточнения понятия «проблемный регион». Обоснована необходимость применения методов оптимизации в регулировании социально-экономического развития регионов.

Предложен поход к определению проблемных регионов на основе рейтинговой оценки социально-экономического состояния и бюджетной обеспеченности регионов. Данный поход позволяет определить приоритетные направления выделения финансовой помощи в виде трансфертов.

Разработан организационно-экономический механизм оптимизации бюджетного регулирования социально-экономического развития регионов. Выявлено, что в действующей практике региональная политика больше ориентирована на поддержку регионов чем на их развитие. Поэтому в работе предложено устранение выявленных недостатков путем: приоритетного развития регионов-лидеров и высокоразвитых регионов; выделения финансовой помощи проблемным регионам за счет оздоровления бюджетной и социально-экономической сферы регионального развития.

Предложен подход к оптимизации межрегионального распределения бюджетных средств на основе решения транспортной задачи методами линейного программирования по критерию рейтинговой оценки состояния развития регионов. Данный подход позволяет уменьшить встречные потоки в социально-экономических отношениях между государством и регионами путем

определения направления межрегионального движения средств с учетом уровня развития регионов.

На основе выбранных факторов влияния на размеры выделяемой государственной финансовой помощи региональным бюджетам разработан механизм перераспределения бюджетных средств, который определяет зависимость потребности региона в трансфертах от его финансовой устойчивости. Финансовая устойчивость определяется обеспеченностью региона собственными бюджетными доходами, доходами населения и способностью региона обеспечивать население бюджетными расходами.

Ключевые слова: проблемный регион, региональные бюджеты, социально-экономическое развитие, бюджетное регулирование, депрессивное состояние развития, оптимизация, критерий, рейтинговая оценка, межрегиональное распределение средств.

ANNOTATION

Tofanyuk O.V. Overcoming Problem Regions Depression by Reduction of Regional Development Disproportions. – Manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Economical Sciences (Ph.D. in Economics), specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economy. Kharkiv National Municipal Academy, Kharkiv, 2010.

Dissertation is devoted to the theoretical rational and methodical recommendations for improvement of the budgetary adjusting of socio-economic development of regions for overcoming of their depression status. Theoretical positions on clarification of essence of concept "problem region" is expounded and generalized, the necessity of application of optimization methods is reasonable for adjusting of regional development. Approach to identify problem regions by the calculation of regions' rating estimation on the sign of indexes which characterize the socio-economic state and budgetary material well-being of regions is offered. The organizationally-economic mechanism optimization of the budgetary adjusting and socio-economic development of regions is developed. The process of inter-regional distribution of budgetary facilities is improved on the basis of decision of a transport task on the criterion of rating estimation of regions status' development. On the basis of the chosen factors influence on the sizes of the allocated state financial help to regional budgets the mechanism of redistribution of budgetary funds which defines dependence of requirement of region in transfers from its financial stability is developed.

Keywords: problem region, regional budgets, social and economic development, budgetary regulation, a development depression, optimization, criterion, a rating estimation, inter-regional distribution of means.

ТОФАНЮК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

**ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ ШЛЯХОМ
ЗМЕНШЕННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність: 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
кандидата економічних наук**

Відповідальний за випуск

д.т.н., проф. Торкатюк В.І.

Підп. до друк 01.09.2010	Формат 60x84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн.- друк. арк. 0,9.	
Замовл. №	Тираж 100 прим.	

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК №731 від 19.12.2001